

Leyla NURIYEVA***AMEA-nın Şəki Regional Mərkəzinin dissertantı******E-mail: leyla.nuriyeva75@mail.ru***

AZƏRBAYCAN NAĞILLARINDA AİLƏ MÜNASİBƏTLƏRİ (“ŞƏNGÜLÜM, ŞÜNGÜLÜM VƏ MƏNGÜLÜM” NAĞILI ƏSASINDA

Açar sözlər: nağıl, heyvanlar haqqında nağıl, süjet, ailə münasibətləri, ana , övlad, qohumluq və qonşuluq əlaqələri.

SUMMARY

FAMILY RELATIONS IN AZERBAIJANIAN FAIRY TALES (ACCORDING TO THE TALE «SHANGULUM, SHUNGULUM AND MANGULUM»

The article comments on the connection of hayk with Azerbaijani fairy tales. It is said that the oldest tales are about animals. Researchers believe that in animal tales, various tribes tried to preserve echoes of those times when they considered animals to be their ancestors and patrons. Tales about animals do not reflect the life of animals, but the characteristics of human society and the family. Let us pay attention to the events in the plot of the fairy tale «Shangulum, Shungulum and Mangulum», which reflects typical family relationships. Note that the narrative of the tale shows that the goat had three cubs. The playful and entertaining language of the fairy tale, the superiority of the method of narration made it a favorite among representatives of all peoples. But in the Azerbaijani version of this playfulness and sweetness more. The names are also given for the sake of playfulness. These are kids and elements that symbolize something.

Key words: fairy tale, fairy tale about animals, plot, family relations, mother, child, family and neighbor relations.

РЕЗЮМЕ

СЕМЕЙНЫЕ ОТНОШЕНИЯ В АЗЕРБАЙДЖАНСКИХ СКАЗКАХ (ПО МОТИВАМ СКАЗКИ «ШАНГЕЛЮМ, ШУНГЕЛЮМ И МАНГЕЛЮМ»

В статье комментируется связь айка с азербайджанскими сказками. Говорят, что самые старые сказки о животных. Исследователи считают, что в сказках о животных различные племена пытались сохранить отголоски тех времен, когда они считали животных своими предками и покровителями. Сказки о животных отражают не жизнь животных, а особенности человеческого общества и семьи. Обратим внимание на события в сюжете сказки «Шангелюм, Шунгелюм и Мангелюм», в котором отражены типичные семейные отношения. Учтите, что изложение сказки показывает, что у козочки было три детеныша. Игривый и занимательный язык сказки, превосходство метода повествования сделали его любимым у представителей всех народов. А вот в азербайджанском варианте этой игривости и сладости больше. Имена даны так же ради игривости. Это козлята и элементы, которые что-то символизируют.

Ключевые слова: сказка, сказка о животных, сюжет, семейные отношения, мать, ребенок, родственные и соседские отношения.

İnsanlar nağılı yaradarkən yer üzündə xoşbəxt həyatın necə olması ideyasından çıxış etmişdilər. Ulu əcdadın daha yaxşı həyat və kamil insan haqqındakı düşüncələri zamanın sınağından çıxdıqdan sonra populyar motivə çevrilmiş, nağıl

süjetlərində əsas vasitə kimi istifadə olunmuşdur. Bu mənada gənc nəsil üçün folklorun ən əlamətdar və vacib əsəri nağıllardır.

Nağılların ən qədimi, ilkini heyvanlar haqqında olanlardır. Tədqiqatçılar düşünürlər ki, heyvanlara həsr olunan nağıllarda insan qəbilələrinin müxtəlif heyvanları öz əcdadları və himayədarları hesab etdikləri dövrün əks-sədasını qoruyub saxlamağa çalışmışlar. Maraqlıdır ki, ilkin təsəvvürlərə söykənən belə nağıllarda da ailə münasibətlərinin əks olunduğunu görürük. Rus folklorşünası V.Anikinin “Rus xalq nağılları” məqaləsində oxuyuruq: “Köhnə həyat təzi nağılda müfəssəl surətdə canlandırılır. Durna öz gəlinini çox uzaqda – bataqlığın o tayında, yeddi mil aralıda tapır” (5, 48). Nağıllarda nişanlanmanın nəticələrini həll edən heyvan obrazlarının (məsələn, qarğanın, dovşanın, canavarın, keçinin və s.) düşüncələri də köhnə dövrlərə xasdır. Yaxud durnanı arvadını yedizdirəcək bir şeyi olmaması narahat edir. Beləcə nağıllarda meşə və ev heyvanlarının davranışlarında ailə problemlərinin həllinə rast gəlirik. Sanki heyvan cildinə girmiş insanlar xoşbəxtlik dalınca qaçarlar. V.Anikinin nümunə çəkdiyi “Pişik və tülkü” nağılında pişik və tülkü birlikdə yaşamağa başlayır və özlərini xoşbəxt hiss edirlər. Nağılın sonunda soruşulur ki, xoşbəxt birgə yaşayışın səbəbləri nədir? Və nağılçının cavabından belə çıxır ki, bir yerdə xoşbəxt yaşamaq üçün uzaq əcdadların nöqtəyi-nəzərini unutmamaq lazımdır. Hər bir varlıq bir-birinə yaxınlaşmalı, bir-birini tamamlamalıdır. Bu da anlamaq, qəbul etmək, yaxın-doğma olmaq deməkdir.

Heyvanlar haqqında nağıllar əslində heyvanların həyatını deyil, insan cəmiyyətinin, ailənin xüsusiyyətlərini əks etdirir. Hadisələrin gedişində adları şəkilən obrazlar heyvanlara çox az bənzəyir. Nağıllarda heyvanlar yalnız müəyyən dərəcədə öz təbiətlərinə uyğun hərəkət edir, daha çox bu və ya digər xarakterin daşıyıcısı və ilk növbədə, insana aid edilməli olan bu və ya digər hərəkətlərin istehsalçısı kimi çıxış edirlər. Ona görə də nağıllarda heyvanlar aləmi insan təxəyyülü ilə tamamlanır, son nəticədə insanın fikir və hisslərinin, həyata baxışlarının ifadə formasına çevrilir. Danışan, düşünən və insanlar kimi davranan heyvanlar sadəcə poetik bir konvensiyadır. Heyvanların sərgüzəştləri insan həyatına proqnozlaşdırılır və onlar insan simasında, rolunda daha maraqlıdırlar. Beləliklə, heyvanlar haqqında nağılların əsas mövzuları insan xarakterləri, insanların fəzilət və pislilikləri, gündəlik həyatda, cəmiyyətdəki davranışları, münasibətlərinin növlərə ayrılmasıdır. Bəzən bu obrazlar hətta satirik görünür.

R.Qafarlı heyvanlar haqqında nağılları aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

Vəhşi heyvanlara həsr olunanlar. Bu qrupa daxil olan nağılların qəhrəmanları yırtıcı heyvanlar və quşlardır. Hadisələr meşənin dərinliklərində cərəyan edir. Meşə burada hər şeydən təcrid edilmiş icma quruluşunu xatırladır. Şir, pələng, ayı, canavar qəddarlığın timsalına çevrilir, özündən zəifləri parçalayıb yeyirlər. Onlar güclü, qəddar olduqları qədər də küt və axmaqdırlar.

Çox hallarda öz tamahlarının qurbanı olurlar.

Ev heyvanlarına həsr olunanlar. Bu qrupa əsasən təmsilvari nağıllar daxildir. Mülayim ev heyvanları və quşların (xoruz, toyuq, ördək, qaz, durna, inək, qoyun, at, eşşək, camış, keçi, it, pişik və s.) qonşuluq əlaqələri, bala bəsləmələri, azuqə axtarmaları təsvir olunur. İnsanlara xas xüsusiyyətlər heyvan və quşların üzərinə köçürülür. Paxıllıq, laqeydlilik nadanlıq, acgözlük kimi mənfi keyfiyyətlər tənqid olunur.

Vəhşi heyvanlar və ev heyvanları haqqında nağıllar. Bu qrupa daxil olan nağıllarda heyvanlar və quşlar iki yerə bölünür: güclülər və zəiflər. Güclülər zalım, qəddar və hövsələsizdirlər. Zəiflər isə hiyləgər və ağıllıdırlar. Çox vaxt hiylə və aqlın köməyi ilə gücə qalib gəlirlər.

İnsanlar və heyvanlar haqqında nağıllar. Bu qrupa daxil olan nağıllarda meşə həyatı ilə kənd, oba həyatı qarşılaşdırılır. Ovçular, maldarlar, çobanlar və quşların köməyinə arxalanırlar (2, 420).

Beləliklə, heyvanlar haqqında Azərbaycan xalq nağıllarının mənasını başa düşmək üçün onların süjet tərkibi üzərində işləmək lazımdır. Heyvanlara həsr olunan nağılların süjeti aydınlığı və sadəliyi ilə səciyyəlidir: Heyvanlar haqqında nağıl süjetlərinin əsasında az-çox gözlənilən və ya gözlənilməz sonluğa malik ailə-məişət hadisələri durur, hadisələr müəyyən şəkildə əvvəldən hazırlanmış elementar hərəkətlər üzərində qurulur. Bu ən sadə hərəkətlər psixoloji nizamına görə ailə üzvlərinin ruhunu əks etdirir.

Tipik ailə münasibətlərini özündə əks etdirən “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılının süjetindəki hadisələrə diqqət yetirək. Fikir verin, nağılın ekspoziisiyasında göstərilir ki, ana keçinin üç balası varmış. Birinin adı Şəngülüm, birinin adı Şüngülüm, o birinin də adı Məngülüm. Bu keçi hər gün gedib meşədə və çöldə otlayır, geri qayıdanda buynuzunda ot, ağzında su, döşlərində süd gətirərir. Astanada dayanıb qapını döyür, Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm atıla-atıla, dingildəyə-dingildəyə qapının dalına gəlib soruşarur: -Kimdir?

Ana keçi cavab verir:

–Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm!

Açın qapını, mən gəlim!

Ağzımda su gətirmişəm,

Döşümdə süd gətirmişəm,

Buynumuzda ot gətirmişəm.

Bu epizod valideyn övlad münasibətini əks etdirir. Keçi və balalarının yerinə ana və üç övladı təsvir edilsəydi, heş fərq duyulmazdı.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm sevinib tez qapını açarmış. Keçi içəri girib onların otunu, suyunu verərmiş. Ana keşi balalarını yedirər, içirər, yatırdarmış. Sabah ölüşə gedəndə yenə də hər gün üçünün üzündən öpüb tapşırarmış, Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm, qurd sizi aldadar, aparar yeyər, ha. Hər kim qapını döydü, mən deyən sözləri eşidməmiş açmaym.

Məişətdə pis qonşu ərsiz yaşayan qadının övladlarına pis nəzərlə baxdığı kimi qurd da özünə söz verir ki, Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülümü yeyəcəm. Keçinin qapısının ağzına gəlir. Yavaş-yavaş qapını döyməyə başlayır. Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm dingildəyə-dingildəyə qapının dalına gəlib səslənirlər: -Kimdir?

Qurd dedi: -Mənəm, Keçiyəm, balalarım, açın qapını.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm o saat bilirlər ki, qapını döyən anaları deyil, Qurddur, onlara kələk gəlir. Qurd nə qədər yalvarır, qapını açmırlar. Qurd qapını sındırmaq istəyir, bir də gördü ki, Keçi gəlir. Qaçıb bir kolun dalına girir. Orda gizlənir ki, görsün Keçi qapını necə açdırır. Keçi gəlib qapını döyə-döyə deyir:

-Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm!

Açın qapını, mən gəlim!

Ağzımda su gətirmişəm,

Döşümdə süd gətirmişəm,

Buynumuzda ot gətirmişəm.

Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm oynaya-oynaya gəlib qapını açırlar. Keçi içəri girir. Həmişəki kimi onlara su, ot, süd verir. Bir az ordan-burdan söhbət eləyir. Balaları qapını döyüldüyünü söyləyirlər. Keçi deyir: -O xain Qurddur.

Sonra balaların üzündən öpüb azuqə toplamaq üçün gedir.

Qurd pusquda durub ana keçinin sözlərini öyrənir. Koldan çıxıb bir az gözləyir. Sonra yavaş-yavaş gedib qapını döyməyə başlayır. Çəpişlər oynaya-oynaya qapının dalına gəlib soruşurlar: -Kimdir?

Qurd səsini Keçinin səsinə oxşadıb deyir:

-Şəngülüm, Şüngülüm, Məngülüm!

Açın qapını, mən gəlim!

Ağzımda su gətirmişəm,

Döşümdə süd gətirmişəm,

Buynumuzda ot gətirmişəm.

Balaları elə bilir ki, bunları çağırən analarıdır. Cəld qapını açırlar. Qurd o saat Məngülümü yeyir, Şəngülüm, Şüngülüm isə qaçıb gizlənir. Qurd çox axtarır, onları tapmır. Keçinin qorxusundan qaçıb gedir. Şəngülüm, Şüngülüm gizləndikləri yerdən çıxıb qapını bağlayırlar. Bir küncə oturub ağlamağa başlayırlar. Axşam düşür. Keçi örüşdən qayıdıb qapını nə qədər döyür, ona cavab verən olmur. Çəpişlər elə bilirlər ki, yenə də Qurddur. Ona görə cavab vermirlər. Keçi geri çəkilib qapıya bir buynuz ilişdirir. Dalbadal bir buynuz, iki buynuz Şəngülümle Şüngülüm görür ki, qapını sındıracaq, gəlib qulaq verirlər, balaca deşikdən baxırlar ki, analarıdır. Qapını açırlar. Keçi onlardan soruşur ki, bəs, Məngülüm hanı?

Onlar başlayırlar ağlamağa. Əhvalatı analarına danışırırlar. Keçi hirslənib deyir: -Yaxşı, Qurdlə mənimki qalsın, siz qapını bağlayın, evdə oturun.

Keçi düşür yolun ağzına. Az gedir, çox gedir, gəlib bir damın üstünə çıxır. Ayaqlarını yerə döyməyə başlayır. İçəridən səs gəlir: -O kimdi, damın üstə, tappır-tappur döyür, ayağın damın üstə.

Keçi deyir: –Balamı sən yemisən?

Tülkü deyir: –Yox, mən yeməmişəm, get Qurddan soruş.

Keçi ordan dəmirçinin yanına gəlib deyir: -Dəmirçi qardaş, mənəm buynuzlarımı qılinc kimi iti elə, nizə kimi şiş. Sənə bir kasa qaymaq, bir kasa da süd verəcəyəm.

Dəmirçi razı olur. Bir azdan Keçinin buynuzları qılincdan da iti olur. Keçi onun qaymağını, südünü verir. Keçi gedib çıxır Qurdun damının üstünə. Bu vaxt qurd da bir qazan aş asmışdı, ocağın üstə bişirirdi. Keçi damı döyəndə bunun aşının içinə torpaq tökülür. Onda qurd deyir:

– O kimdir damım üstə,
Toz tökər şamım üstə?
Aşımı sor eylədi,
Gözümü kor eylədi?

Keçi cavab verdi:

-Mənəm, mənəm, canavar,
Buynuzum qoşa-qoşa.
Balamı sən yemisən
Gəl girək bir savaşa.

Qurd cavab verdi:

- Çox gözəl, gəl savaşa, elə mən səni axtarırdım.

Qurd sözünü tamam eləyir. Dişlərini qıçır, istəyir Keçini yesin. Keçi ona aman vermir. Geri çəkilib irəli gəlir, ona elə bir buynuz vurur ki, buynuzlar iki qarış onun döşünə işləyir. Qurd bərkdən ulayıb yerə yığılır. Keçi o saat onun qarnını yırtıb Məngülümü çıxardır, bağına basır, gözlərindən öpür. Qurd qışqırıb deyir: –Vay qarnım, vay.

Keçi deyir: –Məngülümü yeməyəydin! Vay qursağım deməyəydin!

Keçi balası Məngülümü götürüb evə gəlir. Şəngülüm, Şüngülüm Məngülümü görəndə çox sevinirlər. Onun üzündən-gözündən öpürlər, şadlıq edirlər (4).

Hər bir uşağın bildiyi və sevdiyi, hamının zaman-zaman yaddaşında gəzdirdiyi, uşaqlıq çağında körpələri birləşdirən “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılının məşhurlaşmasının səbəbi nədir? Azərbaycan folklorunda süjet xəttinə görə bundan da maraqlı və düşündürücü nağıllar olduğu halda, uşaqlar adətən, “Cırtan”, “Göyçək Fatma” kimi nağıllarla yanaşı “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm”ü də sevib yaddaşlarında hifz edirlər.

Azərbaycan folklorunda nağılın iki variantı var. Süjet sabitdir: çöldə, bayırda otlayıb hər gün balalarına ot, süd və su gətirən ana keçi süjetin əsas ana xəttini təşkil edir. O, balalarını şirin və oynaq dillə çağırır və gətirdiklərini onlara verərək, yenidən otlığa gedir. Bunu gören qurd keçini təqlid etməyi öyrənir və balaları aldadır. Qurdu anaları zənn edən çəpişlər qapını açır və onlardan ikisi – Şəngülümlə, Şüngülüm qaçıb gizlənir, Məngülüm qurdun qurbanı olur. Qorxusundan gizlənən çəpişlər baş verənləri sonradan evə dönməyə danışıq.

Buynuzlarını dəmirçiyə itilədən keçi qurdun qarnını yırtaraq balalarını xilas edir. Yazılı ədəbiyyat və incəsənət də bu nağıla biganə qalmayıb. Beləliklə, “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılının beynəlxalq süjet xəttinə malik olması onun mahiyyəti barəsində xeyli versiyaların səslənməsinə səbəb olur. “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm”ü təkcə Azərbaycana, ümumiyyətlə, türk xalqlarına aid etmək doğru olmaz. Bu nağıl səyyar süjet xəttinə malikdir. Bəşəriyyətin ilkin düşüncə tərzini, mifoloji dünyagörüşünün məhsulu olub. Daha sonra isə hər xalq buna öz yanaşmasını sərgiləyib. Ona görə də bu gün “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılı həm slavyan, həm türk, həm də uzaq Şərqi xalqlarında var. Süjet xətti eynidir. Sadəcə, müəyyən dəyişikliklər var. Məsələn, slavyan xalqlarına aid olan versiyada keçinin üç yox, daha çox balası var.

Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatında uşaqlar üçün “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm”dən çox maraqlı ola biləcək nağıllar kifayət qədərdir. Amma bu nağıl öz qəribə sehri ilə sanki hamının dillər əzbərinə çevrilib. Bağçada və orta məktəbin aşağı siniflərində oxuyan uşaqların nağıla çox maraqlı göstərmələrinin əsas səbəbi ondakı mifik dünyagörüşə xas olan detalların macərə, dram formatında deyil, əyləncə şəklində çatdırılmasıdır. Təkcə nağılın adında keçi balalarının bütün şıltaqlığını, şirinliyini və dəcəl xarakterini oxumaq mümkündür. Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm adları keçi balalarının xarakterinə biçilib sanki... Bu səbəbdən də böyük Mikayıl Müşfiq bu nağıldan yararlanaraq, uşaqlar üçün poema yazmışdı.

Bu nağıl başqa beynəlmiləl nağıllar kimi başdan-başa alleqoriyadır. İnsana aid olan xüsusiyyətlər meşənin və heyvanların-canavarla, keçinin və onun balalarının üzərinə köçürülüb. Canavar Şəri, Keçi isə Xeyri təmsil edir. Bu iki məfhum arasındakı əbədi mübarizə nağılda yer alıb. Şər Xeyri məğlub etmək üçün ona aid olan ən dəyərli sərvətini məhv etmək istəyir. Bu bəşəri dramdır. Burada faciə var. Amma “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm” nağılının üstünlüyü budur ki, burada bəşəri mübarizə çox oynaq və əyləndirici dillə çatdırılır. Adicə keçinin öz balalarını çağırması, onlara süd, ot və suyu gətirməsini şeirlə deməsi və s. kimi elementlər nağıldakı mürəkkəb mübarizəni xeyli üstələdi. Bu səbəbdəndir ki, Mikayıl Müşfiq nağılın əsasında poema yazdı. Bəstəkar Oqtay Zülfüqarov musiqili pyes bəstələdi.

Nağılla bağlı başqa bir yanaşmanı isə böyük folklorşünas Mirəli Seyidov sərgiləyib. O, səyyar nağılın beynəlxalq süjetinin əksinə gedərək, ona tamamilə ayrı aspektdən yanaşmış. M.Seyidov “Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm”ü Yaz bayramının gəlişindən əvvəlki təbiət mübarizəsi kimi göstərib. O, “Azərbaycan mifik təfəkkürünün qaynaqları” və “Yaz bayramı” kimi fundamental araşdırmalarında nağılı qışla yaz mübarizəsi kimi dəyərləndirib.

M.Seyidov nağılı tamamilə fərqli yöndən dəyərləndirir. Onun fikrincə, nağıl bütünlüklə qışla yazın mübarizəsi və sonda yazın qalib gəlməsini əks etdirən bir mətn, mövsümlərə mifik yöndən yanaşan düşüncə məhsuludur. Nağılda canavar

qışın, ana keçi işə yazın simvoludur. Keçinin balaları işə yazın üç ayıdır. Qış yazın üç ayını məhv edib, onun gəlişini əngəlləmək istəyir. Buna nisbətən nail olur. Amma bolluq və bərəkət rəmzi olan və yazı simvollaşdıran keçi qışın bu mənfur niyyətinə mane olur. Amma bunlar təbii ki, mifik dünyagörüşün məhsuludur. Bəşəri düşüncənin ilkin inkişafı olan mifik dünyagörüşün məhsulları sonradan uşaq nağılı kimi özünü qoruyub saxlaya bildi. Çünki insanların düşüncəsi get-gedə inkişaf etdi və onların sakral mənələrdən xilas olub əsl mahiyyəti dərk etdikcə, bu kimi nağıllara həqiqət kimi yox, uşaqları əyləndirən vasitə kimi baxmağa başladılar (3, 26). Nağılın niyə bu qədər çox sevilməsi və az qala, hamı tərəfindən əzbər bilinməsindən sonra, insanlarda yaranan ikinci sual keçi balalarının adları ilə bağlıdır. Niyə məhz Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm...

Nağılda oynaq və əyləndirici dilin, təhkiyə üsulunun üstün olması onu bütün xalqların nümayəndələrinə sevdirdi. Amma Azərbaycan versiyasında bu oynaqlıq və şirinlik daha çoxdur. Adları da həm oynaqlıq naminə o cür verilib. Bunlar keçi balalarıdır və nəyisə simvolizə edən elementlərdir. Amma adətən, şıltaq və sevimli olan keçi balalarının adları da onların xüsusiyyətinə uyğun olmalı idi. Bu nağıl süjetində Şəngülüm, Şüngülüm və Məngülüm adları yalnız Azərbaycana aid olan versiyada var. Düşünürəm ki, folklorumuzun biliciləri hələ əsrin əvvəllərində bu nağıl süjetini mühafizə məqsədilə yazıya alarkən, keçi balalarını bu cür adlandırdılar. Bu, çox uğurlu yanaşmadır (5).

ƏDƏBİYYAT

1. Əfəndiyev P.Ş. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. B., 1981, s.115.
2. Qafarlı R. Uşaq folklorunun janr sistemi və poetikası. - Bakı, Elm və Təhsil, 2013, 540 s.
3. Seyidov M. Yaz bayramı. B.: Gənclik, 1990, 96 s.
4. <https://xanim.az/azerbaycan-xalq-nagili-sengulum-sungulum-mengulum-960>
5. [https://modern.az/az/news/124443/ldquosenguumlluumlmlm-suumlnguumllluumlmlm-ve-menguumllluumlmlrduo-haqqinda-bilmediklerimiz-gizli-simvollar](https://modern.az/az/news/124443/ldquosenguumlluumlmsuumlnguumllluumlmlm-ve-menguumllluumlmlrduo-haqqinda-bilmediklerimiz-gizli-simvollar)
6. Аникин В. Русская народная сказка. М.: Просвещение, 1977. — 208 с.

